

kindcentrum
Emma.

Protocol Leesproblemen en dyslexie.

Protocol Leesproblemen en Dyslexie Emma'school'

Op de Emma gaan we uit van het continuüm van zorg op het gebied van lezen, leesproblemen en dyslexie. Dit continuüm heeft de volgende 9 punten:

1	Goed kwalitatief instructiegedrag en klassenmanagement.
2	Juiste uitvoering van effectieve methodes voor aanvankelijk en voortgezet technisch lezen.
3	Goed gebruik van het leerlingvolgsysteem (rond technisch lezen).
4	Vaststellen van potentiële uitvallers (zwakste 25%). Differentiatie bij het technisch leesonderwijs. Deze leerlingen krijgen een leesimpuls binnen de klas.
5	Vaststellen van leerlingen met ernstige leesproblemen (zwakste 10%). Deze leerlingen krijgen in (individuele) instructie buiten de klas
6	N.a.v. de toetsuitslagen en structureel geboden hulp wordt in mei van groep 4 de achterstand en hardnekkigheid van het leesprobleem vastgesteld. Hierbij kan het vermoeden van dyslexie (± 3 à 4%) worden benoemd.
7	Externe instellingen kunnen dyslexie vaststellen op basis van psychodiagnostisch onderzoek.
8	Externe instellingen geven een gespecialiseerde dyslexiebehandeling.
9	Dyslectische leerlingen.

Om dit continuüm van zorg kwalitatief goed te volgen, volgen we het Protocol Leesproblemen en Dyslexie.

Dit houdt per groep het volgende in:

Groepen 1 en 2:

In deze groepen wordt de ontwikkeling van de beginnende geletterdheid gestimuleerd en gevolgd. Hierbij is vooral de ontwikkeling van het taalbewustzijn een belangrijk aandachtspunt. Met het programma BOSOS wordt de ontwikkeling van geletterdheid bij de leerlingen gevolgd. Vanuit de analyse vanuit BOSOS wordt het onderwijs aanbod aangepast dit kan gebeuren in de groep, maar het is ook mogelijk dat leerlingen met een stagnerende ontwikkeling van het taalbewustzijn de taalondersteuning krijgen aangeboden in een klein groepje buiten het lokaal.

In BOSOS gebruiken we de volgende leerlijnen op het gebied van beginnende geletterdheid:

- 4.auditieve waarneming
- 6b.ontwikkeling van de lees- en spellingsvoorwaarden
- 6b.ontwikkeling van de lees- en spellingsvoorwaarden
- 5. geheugen
- 6a. taalgebruik en taalbegrip
- 6c. taal /denken

Groep 3:

In groep drie start het onderwijs in de elementaire leeshandeling en de elementaire spelhandeling. In het eerste half jaar ligt de nadruk op het toepassen van de basistechnieken van het lezen (woorden decoderen, letters verklanken, losse letters synthetiseren tot een woord) en bij het aanleren van alle mogelijke letter-klankcombinaties die er zijn. In de periode daarna wordt de nadruk gelegd op het snel en accuraat uitvoeren van de leeshandeling met steeds complexere woordstructuren en krijgt ook het schrijven steeds meer aandacht. Zwakke lezers raken in groep 3 vaak de draad van een verhaal kwijt omdat ze hun aandacht moeten richten op het verklanken van wat er staat. De begeleiding zal daarom met name gericht zijn op de letterkennis en het versnellen van het leesproces, ter bevordering van het leesbegrip.

Met de tussendoelen 8 en 10 van het protocol Leesproblemen en Dyslexie wordt de ontwikkeling van geletterdheid bij de leerlingen gevolgd.

Het volgende stappenplan wordt gevolgd:

Stap 1: *aanvang groep 3*: beginsituatie vastleggen a.d.v. BOSOS

Stap 2: *oktober Meetmoment 1* Herfstsignalering. Methode Leeslijn
Handelingsplan opstellen voor zwakke leerlingen.

Stap 3: *okt-febr.* Interventieperiode 1: Elementaire leeshandeling.

Stap 4: febr. Meetmoment 2 Letter en elementaire lees-spelhandeling. (nadat alle letters zijn aangeboden) Af te nemen toetsen DMT kaart 1 en 2, wintersignalering Leeslijn, IEP M3 en AVI M3

Stap 5: *febr- mrt* Interventieperiode 2: Volledige letterkennis en decodeersnelheid

Stap 6: *eind mrt.* Meetmoment 3 : Letterkennis en decodeersnelheid. (tussenmeting van de leesvaardigheid bij de zwakke lezers.

Stap 7: *mrt-mei* Interventieperiode 3: Automatisering van het leesproces

Stap 8: *eind mei-begin juni* Meetmoment 4 en eindevaluatie: Lees- en schrijfvaardigheid toetsen van alle leerlingen met AVI, DMT en Spelling 3.0 E3 start

Groepsplannen evalueren. Advies voor de begeleiding in groep 4 formuleren en bespreken met de leerkracht van groep 4. Voor uitgebreide beschrijving van de verschillende stappen zie: Protocol Leesproblemen en dyslexie.

Groep 4

In groep 4 neemt de complexiteit van het leesproces toe. Begrijpend lezen neemt, naast het (voortgezet) technisch, een centrale plaats in. In groep 4 kunnen leerlingen om verschillende redenen vastlopen bij het leren lezen:

Zwakke lezers uit groep 3

Bij kinderen in de stergroep van het groepsplan uit groep wordt de extra begeleiding voortgezet in groep 4. Wel wordt eerst getoetst hoe het lezen gaat om een terugval of vooruitgang in de vakantie op te sporen.

Kinderen met ernstige lees en/of spellingproblemen uit groep 3 behoren tot de 10 % zwakst scorenden op de IEP toetsen (E-niveau) en frustratie niveau op AVI E3. Deze leerlingen hebben speciale en zeer intensieve begeleiding nodig die gericht is op het aanleren en ontwikkelen van de decodeervaardigheden. Deze lln. volgen het interactieve preventieve programma BOUW!, waarbij ze vier keer per week 15 minuten individueel training krijgen op letter-woord – en tekst niveau. Hierbij ligt het accent op de automatisering een en de leesmotivatie en wordt al of niet de didactische resistentie aangetoond. Twee keer per week wordt deze individuele begeleiding op school gegeven en twee keer thuis. Wanneer deze lln. in mei geen duidelijk zichtbare vooruitgang vertonen op de woordautomatiserings toets (DMT) en AVI dan worden ze verwezen naar externe Leesbehandelaars

Leerlingen met een specifieke uitval

Kinderen met een spraak- taal ontwikkelingsstoornis (cluster 2) hebben vaak een zwakke fonologische vaardigheid met gevolg lees - spellingproblemen. Kinderen met autiform gedrag hebben vaak moeite instructie te volgen en ze hebben vaak tekstbegripproblemen, omdat ze de emoties die in de teksten worden uitgedrukt niet (goed) begrijpen. ADHD en dyslexie komen vaak samen voor. Naast een zeer zwakke concentratie en taakplanning hebben deze leerlingen ook technische leesproblemen. Deze lln. krijgen dezelfde ondersteuning bij het leesproces als de groep zwakke lezers met, indien nodig, specifieke pedagogische methodiek. In overleg met ambulante begeleiders kan de begeleiding worden aangepast naar de onderwijsbehoeften van de leerling. Bij externe verwijzing na het aantonen van didactische resistentie (BOUW!) moeten deze leerlingen vanwege hun co-morbiditeit worden doorverwezen naar Juvilus.

Zittenblijvers in groep 3

Deze leerlingen hebben in groep 3 gedoubleerd. Sommige van deze leerlingen krijgen mogelijk opnieuw problemen met lezen in groep 4. Hun decodeervaardigheden kunnen voor de complexere teksten in groep 4 toch nog te zwak zijn. Belangrijk bij deze lln is na te gaan of hun letterkennis volledig is, of het decoderen van woorden accuraat en snel verloopt en of de leerling een redelijk niveau van tekstbegrip heeft. Deze informatie moet bij de overdracht vanuit groep 3 paraat zijn. Is er nog sprake van leesachterstand dan wordt in groep 4 direct gestart met een actieplan

Tweedetaal leeders

Bij leerlingen die Nederlands als tweede taal leren, worden lees-en spellingproblemen over het algemeen veroorzaakt door een beperkte (lees-) woordenschat en een tekort aan morfologische kennis van de Nederlandse taal. Een gebrekkige morfologische kennis valt het meeste op in de schrijfproducten. Allochtone leerlingen die al vanaf groep 1 op school zitten en de klanken volledig beheersen hebben over het algemeen geen problemen met technisch lezen. Zowel het taalbegrip als de taalproductie moeten veel aandacht krijgen. Soms is aanvullend daarop extra instructie nodig in de regels van de Nederlandse taal. Verschillende aspecten van de taalvaardigheid kunnen worden vastgelegd m.b.v. BOSOS en eventueel de Taaltoets Alle Kinderen (TAK).

In groep 4 wordt het volgende stappenplan gevolgd:

Stap 1 *aanvang groep 4* Beginsituatie vastleggen met gegevens uit overdracht en de zwakke lezers toetsen met DMT en AVI.

Stap 2 *aanvang groep 4 – oktober* interventie periode 1 zie Protocol Leesproblemen en dyslexie.

Stap 3: *oktober* Meetmoment 1: Afname AVI / DMT bij zwakke lezers + op- of bijstellen plan.

Stap 4: *oktober-begin februari* Interventie periode 2. Eventueel BOUW! periode1.

Stap 5: *begin februari* Meetmoment 2: Begrijpend lezen (BL) / DMT / AVI /

Stap 6: *begin februari – eind maart* Interventie 3: bijgestelde plan worden uitgevoerd. Eventueel BOUW!periode 2.

Stap 7: *eind maart* Meetmoment 3: IEP Spelling M4+ bij uitvallers op Spelling toets het Pi-dictee afnemen.

Stap 8: *begin april – eind mei* Interventie periode 4: vervolg met plan . Eventueel BOUW periode 3. Door de toetsresultaten van meetmoment 1,2 en 4 met elkaar te vergelijken kunnen de mogelijke effecten van de interventies worden vastgesteld. Als er tussen meetmoment 1 en 3, ondanks extra begeleiding, geen vooruitgang is geboekt, dan is verder onderzoek door een leesspecialist nodig. Ze worden verwezen naar externe leesbehandelaars

Stap 9: *eind mei* Meetmoment 4 + eindevaluatie: DMT/ AVI/ SpellingE4. Voor de overdracht wordt in het groepsplan voor elk kind beschreven hoe ver het in de leesontw. is. Leerlingen die uitvallen op de toetsen worden vermeld als leerlingen die niet “gedijen” in het groepsoverzicht, en daardoor worden hun onderwijsbehoeften uitvoeriger beschreven.

Groep 5 t/m 8

Leesproblemen moeten voor een belangrijk deel in de onderbouw worden voorkomen en verholpen, omdat bij vroegtijdig ingrijpen bij leesproblemen het meeste effect te behalen valt. Bij de meeste leerlingen met ernstige leesproblemen is voortzetting van de begeleiding in de bovenbouw nodig. Dit om hun leesniveau te handhaven of het leesniveau verder te verhogen. Ook zijn er kinderen die pas in de hogere jaargroepen problemen bij het lezen en (vooral) de spelling krijgen. Een belangrijke groep leerlingen met lees- en spellingproblemen in de bovenbouw bestaat uit de dyslectische leerlingen. In de bovenbouw verplaatst de aandacht voor het lezen zich steeds meer van techniek naar de betekenis van verschillende soorten teksten. Het uiteindelijke doel van lees- en spellingonderwijs is, dat alle leerlingen aan het eind van de basisschool geschreven taal kunnen en willen gebruiken om informatie te verwerken en kennis te verwerven om zo hun intellectuele mogelijkheden verder uit te breiden. Wanneer de lees- en schrijfopdrachten die leerlingen krijgen aangeboden in de bovenbouw niet aansluiten bij hun technische vaardigheden, dan raken ze steeds verder achter op hun klasgenoten. Dit heeft gevolg voor hun motivatie, hun zelfbeeld en hun intellectuele ontwikkeling. Om deze leerlingen goed te begeleiden is het noodzakelijk naast leestraining ook aandacht te besteden aan de motivationele- en sociaal- emotionele factoren.

Bij deze leerlingen zal de begeleiding gericht zijn op het verbeteren van de leesstrategieën en indien nodig op het zo efficiënt mogelijk gebruik van hulpmiddelen, zoals de spellingscontrole, een woordenboek, Lex-app, grote letter uitgaven etc. Bij alle leerlingen, ook de dyslectische leerlingen, is de begeleiding er volledig op gericht om hen met een zo hoog mogelijk niveau van functionele geletterdheid naar het voortgezet onderwijs te kunnen laten doorstromen. Het minimale streven is om AVI plus te behalen eind groep 8. De begeleiding is altijd een uitbreiding van de groepslees- en spellinglessen. De begeleiding is, naast leermotivatie, gericht op automatisering van de basisprocessen, zoals het decoderen bij het lezen en het coderen bij spellen en directe woordherkenning en – identificatie. Om dit te bereiken moeten de leerlingen veel lezen en schrijven. Ouders kunnen een ondersteunende rol spelen, mits dat onder goede begeleiding gebeurt en in samenspraak met de leerling. Ook kunnen ouders getipt worden over oefensites op internet. (bijvoorbeeld www.makkelijklezenplein.nl en www.Yoleo.nl.)

Het afnemen van toetsen bij leerlingen met dyslexie

Voor de vergelijkbaarheid van de resultaten adviseert IEP om de toetsen van het IEP Volgsysteem primair onderwijs af te nemen volgens de voorgeschreven richtlijnen. Alleen dan krijg je een goed inzicht in de vaardigheid van de leerlingen en kan je betrouwbare interpretaties doen. Er kunnen echter omstandigheden zijn die het noodzakelijk maken om toch bepaalde aanpassingen te doen. Hieronder wordt een overzicht gegeven van de hulpmiddelen en aanpassingen die zijn toegestaan bij leerlingen met dyslexie, zonder dat de resultaten te sterk beïnvloed worden.

Hulpmiddelen en aanpassingen bij de LVS-toetsen:

Hulpmiddelen

Bij de papieren varianten van de LVS-toetsen zijn geen hulpmiddelen beschikbaar. De digitale varianten van de toetsen Rekenen-Wiskunde en Spelling zijn beschikbaar via de internbegeleider.

Aanpassingen

• *Algemeen*

Voor de LVS-toetsen - *met uitzondering van de toetsen op het gebied van technisch lezen* - zijn de volgende aanpassingen mogelijk:

- Extra afnametijd
- Toets in meerdere delen afnemen (bijvoorbeeld in drie of vier keer, in plaats van twee keer)
- Vergroten van de teksten van A4 naar A3
- Afname van een eerdere versie.

• *Rekenen-Wiskunde*

Bij de toetsen Rekenen-Wiskunde is naast de algemene aanpassingen nog de volgende aanpassing mogelijk:

- Ook in de hogere groepen kunt u de teksten voorlezen aan leerlingen met dyslexie, zoals dit standaard gebeurt bij de toetsen voor groep 3 en 4. Het heeft de voorkeur om bij deze leerlingen de toetsen digitaal af te nemen om te voorkomen dat u bijvoorbeeld door uw stemgebruik de leerlingen onbewust hints geeft.

Hulpmiddelen en aanpassingen doorstroomtoets:

Hulpmiddelen

- Gesproken versie: bij de doostroomtoets is er voor leerlingen met dyslexie een gesproken versie van de opgavenboekjes beschikbaar. Om de rest van de klas niet te storen, dient de leerling een koptelefoon te gebruiken of de toets afgezonderd van de overige leerlingen te maken.
- Vergrote versie van de opgavenboekjes op A3 formaat. De vergrote versie bevordert de woordherkenning.
- Zwart-wit versie, bedoeld voor kleurenblinden, maar ook in te zetten om ervoor te zorgen dat leerlingen door de kleuren niet afgeleid worden.

Aanpassingen

- Extra tijd om de toets te maken.
- Gebruikmaken van markeerstift om bijvoorbeeld een woord of -bij een regelwijziging- enkele regels te markeren.

Veelgestelde vragen:

• Waarom is zijn toet aanbieders zo terughoudend met hulpmiddelen en aanpassingen voor leerlingen metdyslexie?

Voor een goede vergelijkbaarheid van de resultaten van leerlingen met zichzelf, met andere leerlingen en met de normgroep is het van groot belang dat alle leerlingen een toets zo veel mogelijk onder dezelfde omstandigheden maken. De toetsen zijn zorgvuldig samengesteld om een bepaald concept te meten, bijvoorbeeld Begrijpend lezen of Rekenen-Wiskunde. Het aantal opgaven, het soort opgaven én de afnamecondities hebben invloed op wat een toets meet én hoe betrouwbaar de uitkomsten van een toets zijn. Daarom adviseren we om in principe geen hulpmiddelen toe te staan. De centrale vraag die bij elke aanpassing gesteld moet worden, is of de toets nog steeds meet wat hij zou moeten meten. Als te veel of te ingrijpende aanpassingen worden gedaan, meet de toets niet meer waarvoor deze is ontwikkeld. Dat betekent dat de resultaten van een leerling die onder die aangepaste condities tot stand zijn gekomen, geen juiste weergave zijn van de daadwerkelijke beheersing van de vaardigheid. Daardoor zijn de resultaten niet meer vergelijkbaar met de resultaten van andere leerlingen en de normgroep.

• Waarom mag de leerkracht de toetsen bij voorkeur niet voorlezen?

Als u de toets voorleest, zal uw stemgebruik en intonatie niet geheel neutraal zijn. Een leerling die wordt voorgelezen, heeft zo per definitie altijd een voordeel. Dit maakt de resultaten minder betrouwbaar. Het is daarom beter om de digitale versie van de toetsen af te nemen en gebruik te maken van de auditieve mogelijkheden daarvan. Let op: de LVS-toetsen Technisch lezen, AVI/DMT en Begrijpend lezen mag u in elk geval niet voorlezen.

- **Waarom zijn er geen aanpassingen toegestaan bij de toetsen Technisch lezen, AVI en DMT?**

Vanzelfsprekend zijn geen aanpassingen toegestaan van de LVS-toetsen op het gebied van technisch lezen (DMT, AVI en Technisch lezen/Leestechneik & Leestempo). Met deze toetsen willen we immers de technische leesvaardigheid van kinderen in kaart brengen: kunnen de leerlingen geschreven tekst op een juiste manier ontsleutelen? De instructies bij deze toetsen worden wel gesproken, maar de woorden of de teksten moeten door het kind zelf gelezen worden.

- **Waarom mogen de toetsen Begrijpend lezen niet voorgelezen worden en is er wel een auditieve versie van het onderdeel Begrijpend lezen in de doorstroomtoets?**

Bij de toetsen Begrijpend lezen hebben we er bewust voor gekozen geen gesproken versie uit te brengen. Het doel van deze toetsen is het vaststellen hoe goed kinderen geschreven teksten kunnen begrijpen. Als u de toetsen zou voorlezen, meet de toets niet meer zuiver begrijpend lezen, maar iets wat het midden houdt tussen begrijpend lezen en begrijpend luisteren. Wij adviseren om leerlingen met dyslexie naast de toets Begrijpend lezen – die niet wordt voorgelezen – ook de toets Begrijpend Luisteren / Luisteren te laten maken. Door de prestaties op beide toetsen met elkaar te vergelijken, krijgt u informatie over de begripsvaardigheid van de leerling: maakt hij de toets Begrijpend lezen niet goed vanwege zijn dyslexie of omdat zijn begripsvaardigheid in het algemeen onder het gemiddelde ligt? Een belangrijk doel van de doostroomtoets Basisonderwijs is het geven van een onafhankelijke advies voor het best passende brugklatype in het voortgezet onderwijs. Omdat leerlingen met een dyslexieverklaring veelal ook in het voortgezet onderwijs gebruik mogen maken van hulpmiddelen bij het studeren en lezen van teksten, staan we het gebruik hiervan toe bij de Eindtoets. Dat heeft wel tot gevolg dat de meting van het doorstroomtoets-onderdeel Begrijpend lezen voor leerlingen met dyslexie geen zuivere meting is van de begrijpende leesvaardigheid. Het doel van de doorstroomtoets is deels het meten van de basisvaardigheden van een leerling op het gebied van Taal, Rekenen-Wiskunde en Studievaardigheden eind groep 5, 6 of 7 én deels het voorspellen van het best passende vervolgonderwijs.

Stap 9: Coaching van dyslectische leerlingen

De meeste dyslectische leerlingen blijven, ook als zij een behandeling hebben gekregen, en zelfs als die behandeling succesvol was, zwakke lezers.

Een zwakke leestechneik zal hun hele schoolloopbaan meer of minder ernstige onderwijsbelemmeringen opleveren. Dyslectische leerlingen zullen vaardigheden moeten aanleren om daarmee om te leren gaan en om oplossingen te vinden die hun belemmeringen zo veel mogelijk compenseren.

Een werkwijze voor het coachen van dyslectische leerlingen completeert een integrale aanpak.

Voor zowel stap 8 als stap 9 koppelen terug naar stap 4: behandeling, coaching en onderwijs staan niet los van elkaar, maar moeten elkaar versterken.

Bronnen:

Gijssel, M., Scheltinga, F., Druenen, M. van, & Verhoeven, L. (2011). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie Groep 3-*. Nijmegen: Expertise Centrum Nederland.

Gijssel, M., Scheltinga, F., Druenen, M. van, & Verhoeven, L. (2011). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie -Groep 4-*. Nijmegen: Expertise Centrum Nederland.

Gijzen, W (2012). *1Stap verder met 1-zorgroute*. Rotterdam: CED-Groep.

Scheltinga, F., Gijssel, M., & Druenen, M. van, & Verhoeven, L. (2011). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie- Groep 5-8-*. Nijmegen: Expertise Centrum Nederland.

Smits, A., Braams, T. (2008). *Dyslectische kinderen leren lezen*. Amsterdam: Boom.

Vernooy, K. (2005). *Elke leerling een competente lezer!*. Amersfoort: CPS.

Wentink, H., Verhoeven, L., & Druenen, M. van (2010). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie-Groep 1 en 2-*. Nijmegen: Expertise Centrum Nederland.